

Др Горан Обрадовић,*
Редовни професор,
Правни факултет Универзитета у Нишу
Др Анђелија Тасић,*
Ванредна професорка,
Правни факултет Универзитета у Нишу

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
10.5937/zrpf1-431099

UDK: 368.914.4-058.837(497.11)
Рад примљен: 24.02.2023.
Рад прихваћен: 27.02.2023.

ОСТВАРИВАЊЕ И ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОРОДИЧНУ ПЕНЗИЈУ ВАНБРАЧНОГ ПАРТНЕРА, ИЛИ ШТА НАМ СВЕ ЗАКОНОДАВАЦ НИЈЕ РЕКАО?*

Апстракт: *Изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању с краја 2019. године право на породичну пензију могу да остваре и ванбрачни партнери. На тај начин они су први пут изједначени са супружницима. Да би остварили право на породичну пензију ванбрачни партнери и супружници, осим осталих услова, морају да у браку или ванбрачној заједници проведу најмање три године или да имају заједничко дете. Постојање ванбрачне заједнице утврђује се у ванпарничном поступку. Аутори, пак, указују да ова, хвале вредна конкретизација уставне норме о једнакости брака и ванбрачне заједнице, отвара низ питања. Уколико су један мушкарац и једна жена били у искључивој ванбрачној заједници која је трајала дужице време, па још имали бар једно заједничко дете, ситуација није спорна. Међутим, у случају да је неко од њих био у паралелној заједници са другим лицем или да не постоји или је престао да постоји услов различитости полова поставља се питање на који ће се начин постојање ванбрачне заједнице доказати у ванпарничном поступку. Намера аутора јесте да испитају да ли постојећи оквир даје довољно простора за остваривање циља норме Закона о пензијском и инвалидском осигурању и на који*

---

* obrad@prafak.ni.ac.rs

* andjelija@prafak.ni.ac.rs

** Рад представља резултат истраживања на пројекту „Одговорност у правном и друштвеном контексту“ који финансира Правни факултет у Нишу.**

** Рад је изложен на Међународној научној конференцији „Деловање институција система у ванредним ситуацијама: искуства и изазови“, одржаној на Правном факултету Универзитета у Нишу 20. и 21. априла 2022. године.

начин је могуће спречити злоупотребе, те заштити савесне кориснике овог права.

Кључне речи: ванбрачна заједница, породична пензија, пензијско и инвалидско осигурање, ванпарнични поступак, брачне сметње.

Пролог

Повод за настанак овог чланка била је следећа хипотетичка ситуација: Јелена Јовић и Марко Мијатовић отпочели су заједнички живот у Нишу јануара 2019. године. Обоје су били пријављени на истој адреси, а о њиховој још студентској љубави сведоче многи пријатељи. Марко је 2020. године, у договору са Јеленом, почео да ради у Београду. Марко је од понедељка до четвртка радио у Београду, а продужени викенд је проводио са Јеленом. Тању Тошић упознао је почетком 2021. године. Почели су да живе заједно априла 2021, а заједничко дете добили су октобра 2021. године. Марко је током радне недеље живео са Тањом, а викендом је ишао у Ниш, будући да је, како је рекао, имао старе и болесне родитеље. Није био пријављен на адресу у Београду, али бројне комшије могу да посведоче да ту јесте живео. Априла 2022. године, јурећи између два паралелна живота, Марко је погинуо на ауто-путу Београд – Ниш.

1. Уводне напомене

У систему пензијског и инвалидског осигурања Србије смрт је, као и свуда, један од „стандардних“ осигураних ризика.¹ За случај наступања смрти, као осигураног ризика, члановима породице обезбеђује се право на породичну пензију. Најзначајније промене у погледу остваривања права на породичну пензију у Републици Србији десиле су се са изменама Закона о пензијском и инвалидском осигурању из 2019. године.² До тада, право на породичну пензију могао је (осим осталих чланова породице) остварити једино брачни друг. Изузетно, то право је могао остварити и брачни друг из разведеног брака, уколико му је судском пресудом утврђено право на издржавање.³ Право на породичну пензију је, по својој правној природи, изведено право са социјалним карактером и оно се изводи из права које је имао умрли осигураник или корисник права (Стојановић, 2018:210).

---

1 Уз старост, инвалидност, телесно оштећење и потребу за помоћи и негом од стране другог лица.

2 Закон о пензијском и ивалидском осигурању Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 24/2003....138/2022.

3 Закон о пензијском и инвалидском осигурању, Сл. гласник РС, бр. 24/2003....73/2018.

Раније законско решење било је потврђено и праксом судова: „Лицу које је са корисником пензије живело у ванбрачној заједници не припада право на породичну пензију иза смрти корисника пензије јер се не сматра чланом његовог породичног домаћинства“⁴ или „Ванбрачни друг осигураника нема право на породичну пензију јер не улази у круг чланова породице умрлог осигураника“⁵.

Ипак, да је ово законско решење изазвало незадовољство ванбрачних парнера као лица изостављених из круга овлашћених на остваривање права на породичну пензију, показује и следећи покушај „легализације“ ванбрачне заједнице: „У поновљеном поступку овај суд, друга судија је одржала рочиште и на истом узела изјаву од предлагача који је објаснио да остаје при поднетом предлогу, а предлог је поднео што намерава да поднесе захтев за породичну пензију, међутим у Фонду ПИО су му рекли да за остварење тог захтева је потребно да од суда донесе доказ да је живео у овој ванбрачној заједници, односно да му суд ту ванбрачну заједницу легализује. Позвао се на оверену изјаву у списима, извод из матичне књиге умрлих, очитану личну карту заједничког сина предлагача и његове покојне супруге, као и очитане личне карте за њега и супругу и навео да је спреман да достави и остале доказе по тражењу суда“⁶. Виши суд одлучио је на следећи начин: „Виши суд није стварно надлежан да поступа по захтеву предлагача за легализацију ванбрачне заједнице, нити је надлежан неки други суд, услед чега се овакав предлог има одбацити“, образлажући своју одлуку следећим: „Законом о уређењу судова у члану 25. прописана је надлежност виших судова, а међу тим одредбама нема одредбе о поступању ових судова у предметима легализације ванбрачне заједнице. Закон о ванпарничном поступку прописује посебне поступке између осталих и за статусне ствари, али међу тим одредбама нема оних које прописују надлежност суда за легализацију ванбрачне заједнице“.

Уставна одредба према којој се ванбрачна заједница изједначава са браком (у складу са законом) конкретизована је на више начина⁷⁸. Породичним

---

4 Пресуда Управног суда, 9У 12706/2015.

5 Пресуда Управног суда, 8У 12244/2011.

6 Решење Вишег суда у Пожаревцу, Р 127/2016.

7 Чл. 62. ст. 5. Устава Републике Србије. Сл. гласник РС. 98/2006 и 115/2021.

8 Изједначавање брачне и ванбрачне заједнице једно је од спорнијих у већ некохерентном европском породичном праву. Иако закључак иде у правцу да творци међународног и европског права не преферирају формалне над неформалним заједницама, проблем правне заштите неформалних ванбрачних заједница, претпоставки које ванбрачни суживот треба да испуњава да би се међу партнерима створио породични статус, те

законом⁹ истакнута је равноправност деце рођене у браку и ван брака (чл. 6. ст. 1) и прописани исти услови за утврђивање материнства и очинства детета зачетог биомедицинском оплодњом за супружнике и ванбрачне партнере (чл. 58), усвојење детета за супружнике и ванбрачне партнере (чл. 101), издржавање ванбрачног партнера (чл. 152) и имовинске односе супружника и ванбрачних партнера (чл. 191). Ванбрачни партнер сматра се чланом уже породице који има права из обавезног здравственог осигурања, у складу са Законом о здравственом осигурању (чл. 18. и 19)¹⁰ и Законом о правима пацијената (чл. 2. ст. 1. т. 5)¹¹. Закон о основним правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и породица палих бораца прописује да се чланом породице палог борца сматра супружник или лице које је са палим борцем живело у ванбрачној заједници и са њим имало заједничко дете¹². Право на рехабилитационо обештећење припада и ванбрачном партнеру, у складу са Законом о рехабилитацији (чл. 21. ст. 2)¹³, а право на правичну новчану накнаду за претрпљене душевне болове због смрти или тешког инвалидитета и ванбрачном другу, ако је између њега и умрлог, односно повређеног, постојала трајнија заједница живота¹⁴. Закон о парничном поступку¹⁵ препознаје ванбрачне партнере када су у питању изузеће судије (чл. 67) и сведочење (чл. 249), али га не препознаје када се одређује круг лица који могу бити пуномоћници странке, већ, уз крвне сроднике одређеног степена сродства, наводи само супружника (користећи превазиђен термин „брачни друг“, *прим. аут*, чл. 85. ст. 2). Закон о наслеђивању, међутим, остаје доследан у непризнавању наследних права ванбрачним партнерима као законским наследницима¹⁶.

доказивање испуњености ових претпоставки остаје, и даље, нерешен (Lucić, Duić, Muhvić, 2020: 34).

9 Породични закон. Сл. Гласник РС. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

10 Закон о здравственом осигурању. Сл. гласник РС. 25/2019.

11 Закон о правима пацијената. Сл. гласник РС. 45/2013 и 25/2019 – др. закон.

12 Чл. 24. ст. 3. т. 1. Закона о основним правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и породица палих бораца. Сл. гласник РС. 18/2020.

13 Закон о рехабилитацији. Сл. гласник РС. 92/2011.

14 Чл. 201. ст. 4. Закона о облигационим односима. Сл. лист СФРЈ. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ. 31/93, Сл. лист СЦГ, 1/2003 – Уставна повеља и Сл. гласник РС 18/2020.

15 Закон о парничном поступку. Сл. гласник РС. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020, у даљем тексту и ЗПП.

16 Закон о наслеђивању. Сл. гласник РС. 46/95, 101/2003 – одлука УСПС и 6/2015.

2. Статус супружника и ванбрачних партнера у систему пензијског и инвалидског осигурања

До изједначавање ванбрачне заједнице са браком у систему пензијског и иваидског осигурања Републике Србије дошло је 2019. године, са изменама Закона о пензијском и инвалидско осигурању,¹⁷ како је већ наведено, што је хвале вредно опредељење, нарочито с обзиром на чињеницу да је наш систем пензијског и инвалидског осигурања у дефициту и да се недовољност прихода надокнађује из буџета (више о томе у: Голубовић, 2009:10). Чланом породице се, по први пут код нас, између осталих, сматра супружник и *ванбрачни партнер*. За остваривање права на породичну пензију неопходно је да кумулативно буду испуњени један *општи* и један *посебни* услов, који су међусобно постављени алтернативно. Општи услови¹⁸ су: а) да је умрли осигураник навршио најмање пет година стажа осигурања, или да је испунио услове за старосну, превремену старосну или инвалидску пензију или б) да је умрли осигураник био корисник старосне, превремене старосне или инвалидске пензије или в) да је смрт осигураника последица повреде на раду или професионалне болести-у ком се случају не захтева никакав стаж осигурања.¹⁹ Посебни услови се разликују, у зависности од тога о ком члану породице се ради.²⁰ Одређено

17 Сл. гласник РС, бр. 86/2019.

18 Општи услови везују се за умлог осигураника/корисника права, док се посебни везују за чланове његове породице и разликују се, у зависности од тога о ком се члану ради.

19 Чл. 27. Закона о пензијском и инвалидском осигурању.

20 Тако, на страни удове мора да буде испуњен један од следећих услова: 1) да је до смрти супружника, односно ванбрачног партнера, навршила 53 године живота; или 2) да је, до смрти супружника, односно ванбрачног партнера, или у року од једне године постала потпуно неспособна за рад; или 3) ако је после смрти супружника, односно ванбрачног партнера, остало једно или више деце која имају право на породичну пензију по том супружнику, односно ванбрачном партнеру, а удова обавља радитељску дужност према тој деци. Уколико у току трајања права на породичну пензију по овом основу удова постане потпуно неспособна за рад, задржава право на породичну пензију док постоји та неспособност. Уколико удова у току трајања права у другом и трећем случају наврши 53 године живота, трајно задржава право на породичну пензију. Такође, ако удови право на породичну пензију престане пре навршених 53 године живота, али после 45, може поново да оствари право на породичну пензију када наврши 53 године живота. На крају, за разлику од удовца, удова која у тренутку смрти супружника, односно ванбрачног партнера, нема навршене 53 године живота али има навршених 45, право на породичну пензију може да оствари када наврши 53 године живота. За удовца су услови за породичну пензију нешто строжи. Тако, удовац може да оствари ово право ако је испуњен један од следећих услова: 1) да је до смрти супружника, односно ванбрачног партнера, навршио 58 година живота; или 2) да је до смрти супружника, односно ванбрачног партнера, или у року од једне године постао

одступање у погледу остваривања права на породичну пензију учињено је у случају супружника, односно ванбрачног партнера професионалног војног лица које је погинуло за време дејстава. У том случају, супружник, односно ванбрачни партнер стиче право на породичну пензију без обзира на године живота, али под условом да није поново склопило брак. С обзиром да други случајеви не постоје у важећим прописима о пензијском и инвалидском осигурању, закључује се да наведена ситуација представља изузетак (Бојић, 2018:75). Одступање је, у овом случају, учињено и у погледу висине породичне пензије, која у овом случају износи 100% од пензије која би осигуранику припадала у тренутку смрти.²¹

Уколико право на породичну пензију имају супружник, ванбрачни партнер, супружник из разведеног брака (ако му је судско пресудом утврђено право на издржавање) и ванбрачни партнер после престанка заједнице живота ванбрачних партнера (ако му је судском пресудом утврђено право на издржавање), породична пензија се одређује као једна породична пензија у висини која припада за једног члана породице и дели се у једнаким износима.²² У овој ситуацији, могуће је неколико комбинација: да право на породичну пензију имају супружник и ванбрачни партнер; супружник и супружник из разведеног брака; ванбрачни партнер и супружник из разведеног брака; супружник из разведеног брака и ванбрачни партнер из ванбрачне заједнице која је престала; ванбрачни партнер и ванбрачни партнер из ванбрачне заједнице која је престала. На овом месту указујемо на једну неусклађеност Закона о пензијском и инвалидском осигурању и Породичног закона. Наиме, у првој од напред наведених ситуација, по слову Закона о пензијском и инвалидском осигурању, право на породичну пензију могу заједно да остваре супружник и ванбрачни партнер. Међутим, да би се у ванпарничном поступку утврдило постојање ванбрачне заједнице, као услова за остваривање права на породичну пензију, потребно је непостојање брачних сметњи, а у овом случају то је већ постојећи брак.

потпуно неспособан за рад; или 3) да је после смрти супружника, односно ванбрачног партнера, остало једно или више деце која имају право на породичну пензију по том супружнику, односно ванбрачном партнеру, а удовац обавља родитељску дужност према тој деци. Као и код удовице, ако удовац током трајања права по овом основу постане потпуно неспособан за рад, задржава право на породичну пензију док та неспособност траје. Уколико, на крају, удовац током трајања права на породичну пензију у другом и трећем случају наврши 58 година живота, трајно задржава право на породичну пензију (Чл. 29 и 30 Закона о пензијском и инвалидском осигурању).

21 Чл. 30а и 71 Закона о пензијском и инвалидском осигурању.

22 Чл. 71, ст. 3. Закона о пензијском и инвалидском осигурању.

Такође, како поступити (од стране Фонда ПИО) ако захтев за остваривање права на породичну пензију поднесу два ванбрачна партнера, оба са валидним судским одлукама (од два различита суда) којима је утврђено постојање ванбрачних заједница? Кога у том случају одбити: оног са одлуком каснијег датума по принципу *prior tempore potior iure* или оба, али са којим образложењем?

3. Поступак за утврђење постојања ванбрачне заједнице

„Постојање ванбрачне заједнице из става 1. овог члана, утврђује се у ванпарничном поступку“ (чл. 28. ст. 4. ЗПИО).

Као претходно питање у овом раду може се поставити питање да ли се постојање ванбрачне заједнице може утврдити за живота оба ванбрачна партнера, или само после смрти једног од њих, и са примарним, или чак искључивим циљем да се постојање заједнице користи у поступку за остваривање породичне пензије. Како су сви ванпарнични поступци именовани поступци, те нема општег ванпарничног поступка, чини се да се утврђивање ванпарничне заједнице која није она из ЗПИО не може тражити у ванпарничном поступку јер то не предвиђају ни ЗВП ни неки други закон²³. То, међутим, не искључује могућност да се декларативно решење којим се констатује постојање ванбрачне заједнице не може користити за остваривање још неког права надживелог ванбрачног партнера (Тако и: Stanković, Trgovčević Prokić, 2021:176). Сматрамо да, обрнуто, међутим, није могуће – коришћење правноснажне судске одлуке којом је, на пример, утврђен удео ванбрачних партнера у стицању заједничке имовине или чак правноснажна судска одлука којом је утврђено право на издржавање бивших ванбрачних партнера. У одлукама поводом наведених питања суд се

---

23 Из судске праксе: „Утврђује се постојање ванбрачне заједнице између предлагача А.А....из Н ЈМБГ..., рођене....од оца...Н.А. и мајке Г.А. и сада покојног Б.Б, ЈМБГ...рођеног.... од оца Д.Б. и мајке К.Б, почев од 1997. године па до смрти Б.Б....“. У образложењу истог решења констатовано је да „Како је на основу горе наведених доказа суд нашао да су испуњени услови из чл. 4. Породичног закона за постојање ванбрачне заједнице и нашао да нису постојале брачне сметње за постојање ванбрачне заједнице између овде предлагача А.А. и сада покојног Б.Б. почев од 1997. па до смрти пок. Б.Б, то је у складу са одредбом чл. 28. Пензијског инвалидског осигурања одлучио као у изреци овог решења“. Интересантно је да, иако се поступак за утврђење постојања ванбрачне заједнице не може покренути за живота ванбрачних партнера, може се покренути пре него што надживели ванбрачни партер наврши године живота потребне за остваривање права на породичну пензију, о чему сведочи наведени пример.

у диспозитиву пресуде изјашњава о предмету спора, а само у образложењу, које не постаје правноснажно даје опис ванбрачне заједнице²⁴.

Имајући у виду да је реч о статусном поступку, за подношење предлога месно је надлежан суд према месту пребивалишта, односно боравишта подносиоца предлога, уколико нема пребивалиште (чл. 13. ст. 1. ЗВП). У нашем примеру, месно надлежан за спровођење поступка у случају када је подносиатељка Јована Јовић биће Основни суд у Нишу, а када је у питању предлог Тање Тошић, Први основни суд у Београду, имајући у виду да се њено пребивалиште налази у општини Савски венац²⁵. Овде, дакле, не можемо говорити о литиспенденцији – две различите подносиатељке предлога захтевају од два различита суда да одлуче о постојању ванбрачне заједнице на основу различитих чињеница. Чак и да је исти суд у питању, мишљења смо да се ниједан предлог не може одбацити будући да не постоји идентитет ванпарничне ствари²⁶. Ни чињеница да ће се у једној правној ствари донети усвајајућа одлука раније него у другој није разлог за одбацивање предлога будући да, поново, немамо идентитет ванпарничне ствари, али може бити од значаја за одлучивање о основаности захтева. Доношење правноснажног решења о постојању ванпарничне ствари од значаја је само уколико суд пред којим се води ванпарница дође до сазнања да таква одлука постоји. Имајући у виду да је овде реч о статусној ствари, суд може да утврђује и чињенице које учесници нису изнели, као и чињенице које међу учесницима нису спорне, ако су важне за доношење одлуке (чл. 8. ст. 2. ЗВП). Нема *ratio* да сама странка укаже да је одлуком у другом поступку већ утврђено да је умрли ванбрачни партнер био у заједници са неком другом особом. Уколико подносиатељка предлога одлучи да о исходу

24 „Према утврђеном чињеничном стању, правноснажном пресудом Основног суда у Лесковцу П 3352/01 од 08.08.2002. године разведен је брак странака, након чега су странке почетком 2015. године засновале ванбрачну заједницу и живеле заједно у кући на ... до новембра 2018. године, од када тужени живи са мајком у њеном стану у ..., а тужиља сама у кући на...” (Рев 4755/2022 од 29.6.2022) или „Оценом изведених доказа првостепени суд је закључио да је брак тужиоца и тужене ББ разведен фиктивно, са циљем да тужилац закључи брак у ... како би обезбедио исправе за боравак и рад у тој држави, али су бивши супружници наставили да живе у ванбрачној заједници током које су стекли спорне непокретности као њихову заједничку имовину. Из тих разлога, применом члана 4. и 191. Породичног закона првостепени суд је усвојио тужбени захтев и утврдио тужиочев аликвотни удео у предметним непокретностима стеченим у ванбрачној заједници са туженом ББ (Рев 9039/2021 од 19.5.2022).

25 Чл. 3. ст. 1. т. 4. Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава, Сл. гласник РС, 101/2013.

26 Овде бисмо се приклонили тзв. теорији еквиваленције, према којој је за утврђивање идентитета спора потребан идентитет тужбеног захтева и чињеничне основе с обзиром на коју је он истакнут (Dika, 2013:454).

другог поступка ипак обавести суд, она то може учинити на припремном рочишту, односно на првом рочишту за главну расправу, будући да се овде сходно примењују правила парничног поступка. Изузетно, она би нове доказе могла да предлаже и до закључења главне расправе, ако учини вероватним да их без своје кривице није могла изнети раније (чл. 308. ЗПП). Међутим, закон омогућава само предлагање субјективно нових доказа – оних који су постојали у време подношења предлога, али странци нису били доступни. Дакле, извођење објективно нових доказа није допуштено у парничном, па последично, ни у ванпарничном поступку. Иако се у пракси појавило питање пасивне легитимације Фонда за пензијско и инвалидско осигурање као противника предлагача (Stanković, Trgovčević Prokić, 2021: 175), мишљења смо да он свакако одлучује о основаности захтева за остваривање породичне пензије, али не и да учествује у ванпарничном поступку чији је предмет утврђења ванбрачна заједница.

Предмет доказивања (*thema probandi*) у поступку за утврђење вабрачне заједнице јесте „постојање ванбрачне заједнице из става 1. овог члана“. То, дакле, није било каква ванбрачна заједница, већ ванбрачна заједница живота која је трајала најмање три године или из које ванбрачни супружници имају заједничко дете. Породични закон ванбрачну заједницу дефинише као „трајнију заједницу мушкарца и жене, између којих нема брачних сметњи“ (чл. 4. ст. 1). Сходно се, дакле, примењују услови потребни за пуноважност брака, будући да законодавац није разрадио посебне критеријуме за пуноважност ванбрачне заједнице. Сметње за закључење брака, и, сходно, ванбрачне заједнице су: 1) постојање двоје ванбрачних партнера различитог пола, 2) постојање заједница живота, 3) непостојање брачности (брак не може склопити лице које је већ у браку), 4) способност за расуђивање, непостојање крвног сродства или односа старатељ – штићеник и 5) слобода воље. Брачне сметње које су отклоњиве јесу малолетство, тазбинско и адоптивно сродство, такође у ванпарничном поступку (чл. 20, 21. и 23. ПЗ). У погледу непостојања брачности, или моногамности као брачне сметње (термин који користе Поњавић, Влашковић, 2022: 126), наглашава се и да ниједан ванбрачни партнер не може живети у две или више ванбрачне заједнице. Исти аутори наводе још један услов за пуноважност ванбрачне заједнице – ноторност. Сматра се да ванбрачна заједница мора бити позната у средини у којој се остварује, односно да партнери не крију њено постојање. Напошетку, указују да, док се код брака супружници могу договорити о различитим местима становања и вођењу одвојених домаћинстава, а да брак и даље постоји, таква могућност (одвојеног становања) није могућа код ванбрачне заједнице²⁷.

27 У литератури се наводи да постоји једна једина судска одлука донета за време трајања СФРЈ (Врховни суд Хрватске, Рев. 2086/85 од 5.12.1985) у којој заједничко

Наведене претпоставке за пуноважност ванбрачне заједнице су, уједно, и чињенице чије постојање суд треба да утврди у ванпарничном поступку. Осим ових чињеница, у конкретном ванпарничном поступку суд треба и да утврди да ли је 1) заједница живота трајала најмање три године или 2) ванбрачни партнери имају заједничко дете. Сматрамо да се ова чињеница мора констатовати у диспозитиву решења или 1) кроз тврдњу да су подносилац предлога и преминули партнер били у ванбрачној заједници дуже од три године или у тачној дужини трајања или 2) кроз навођење да су били у заједници живота која се има сматрати ванбрачном заједницом у складу са чл. 28. ЗПИО, док ће се у образложењу решења навести тачно трајање ванбрачне заједнице. У погледу утврђивања дужине трајања ванбрачне заједнице отварају се још нека питања. Једно од њих настаје из ситуације када су партнери 1) најпре живели у ванбрачној заједници, па у браку, из којих немају заједничко дете, које су кумулативно трајале дуже од три године, али су појединачно трајале по, на пример годину и по дана или 2) најпре живели у браку, па у ванбрачној заједници из којих немају заједничко дете, које су кумулативно трајале дуже од три године, али су појединачно трајале по, на пример годину и по дана. Иако би циљно тумачење норме водило ка томе да се и у овом случају призна право на породичну пензију надживелом партнеру, ЗПИО је изричит у томе да су „брак, односно ванбрачна заједница живота трајали најмање три године“ (чл. 28. ст. 4. ЗПИО), што имплицира да се за сваку врсту заједнице овај услов мора засебно испунити, а доступне судске праксе по овом питању још увек нема. Као добар узор могао би да послужи Породични закон Републике Хрватске који ванбрачну заједницу дефинише као „животну заједницу неударе жене и нежењеног мушкарца која траје најмање три године, а краће ако је у њој рођено заједничко дете или ако је настављена склапањем брака²⁸. Друго питање које се отвара тиче се континуитета у остваривању заједнице – да ли је потребно да ванбрачна заједница траје непрекидно три године, или је могуће да су је партнери засновали, она трајала извесно време, прекинула се па наставила, али је у

становане ванбрачних партнера није представљало услов да се утврди да ванбрачна заједница постоји. Ипак, и за тај случај се наглашава да је одлука донета поводом захтева бившег супружника за престанком издржавања супружника који је засновао ванбрачну заједницу по окончању брака, а да је питање да ли би закључак био исти да је посреди било конситуисање, уместо престанка издржавања (Draškić, 2016:47).

28 Чл. 11. ст. 1. *Obiteljskog zakona, Narodne novine*, 103/15, 98/19, 47/20. Ипак, и ово решење прате критике, будући да прецизно дефинисање ванбрачне заједнице нису пратиле промене других прописа који се такође тичу права и дужности ванбрачних партнера, па је у појединим ванбрачна заједница још увек заједница која је трајала „дуже време“, што доводи до антиномије – противречности две или више правне норме која се нарочито манифестује у пактичној примени тих норми (Lusić, 2015: 101-131).

свеукупном трајању то било најмање три године? Како закон не наглашава континуитет, чини се да би партнер из овакве ванбрачне заједнице, уз испуњење других услова, остварио право на породичну пензију. Или, на пример, брак је трајао дуже од три године и супружници су имали дете. Неколико година после развода брака они поново закључе брак или ступе у ванбрачну заједницу и пре протеча три године једно од њих премине, а у тој поновљеној заједници нису имали деце. Да ли у том случају преживели брачни/ванбрачни партнер има право на породичну пензију? Иако Закон о пензијско и инвалидском осигурању не говори ништа о томе, мишљења смо да би преживели партнер имао право на породичну пензију, из разлога што је циљ норме о дужини трајања заједнице од најмање три године или постојање најмање једног детета управо да се спрече злоупотребе. Постојање претходног брака или ванбрачне заједнице у трајању дужем од три године и/или најмање једно дете, довољан је доказ да те две особе нису имале намеру да злоупотребљавају брак или ванбрачну заједницу у циљу остваривања права на породичну пензију.

Слично питање би се могло поставити и за ситуацију када један од ванбрачних партнера промени пол. Постојање брака и ванбрачне заједнице, према Уставу и закону, претпоставља постојање различитости полова. Уколико, међутим, један од партнера промени пол, те дође до истополности, питање на које ће одговор дати тек судска пракса јесте да ли ће ванбрачни партнер бити препознат као активно легитимисан за покретање овог поступка, те да ли ће му се, и да ванбрачна заједница трајању дужем од три године или са макар једним заједничким дететом буде утврђена, признати право на породичну пензију. Чини се да ће одговор на питање како поступити у обрнутој ситуацији – када је заједница живота почела као заједница истополних партнера, па је један накнадно променио пол, али се окончала пре него што су као партнери различитог пола живели заједно најмање три године бити једноставнији, будући да се очекује да се оваква заједница живота третира као ванбрачна заједница само у оном периоду у коме је постојала различитост полова²⁹.

---

29 Ситуација најближа овој о којој је одлучивао Европски суд правде јесте она у предмету *MB v Secretary of State for Work and Pensions* (C-451/16 од 26.6.2018. године). Мушкарац, рођен 1948. године закључио је брак 1974. године, а процес промене пола окончао се 1995. године. Он, међутим, није добио сертификат о промени пола, будући да је за такав документ било потребно да се његов брак поништи, што супруга и он нису желели. Када је навршио 60 година одбијен је за остваривање права на пензију, будући да његова промена пола није уважена, те да се очекивало да оствари право на пензију као мушкарац. Европски суд правде утврдио је постојање дискриминације на основу пола у овом предмету.

У овом ванпарничном поступку подносилац предлога се не може одрећи свог захтева (чл. 8. ст. 1. ЗВП)³⁰.

Уколико се квалитет ванбрачне заједнице потребан за остваривање породичне пензије утврђује на основу заједничког детета, то се има констатовати у диспозитиву решења. Поново, потребно је утврдити дужину трајања ванбрачне заједнице, прецизније чињеницу да је она трајала до смрти осигураника.

...

Иако се српски законодавац најзад одлучио да, у погледу остваривања права на породичну пензију, у потпуности изједначи брачну и ванбрачну заједницу, сматрамо да је постојеће решење неопходно дорадити како би се у пракси избегле недоумице и спречиле евентуалне злоупотребе. Само номинално уношење одредбе о једнакости брачних и ванбрачних партнера уз упућивање на ванпарнични поступак, у пракси је већ отворило низ питања. Начин утврђења квалитета ванбрачне заједнице и конкуренција две ванбрачне заједнице, на шта смо у овом раду указали, тек су неки од њих. Иновирано решење, које не би представљало само пуку конкретизацију уставне одредбе већ и квалитативни допринос систему пензијског и инвалидског осигурања, захтевало би допуну постојећег решења у ЗПИО, детаљно регулисање поступка за утврђење постојања ванбрачне заједнице као именованог поступка у Закону о ванпарничном поступку, али и интроспекцију законодавца о томе шта, заправо жели за и од ванбрачног партнера. Иако звучи као озбиљан задатак, важност института попут ванбрачне заједнице само такав приступ и заслужује.

---

30 У статусним ванпарничним стварима странке не могу ни признати захтев свог парничног противника или закључити судско поравнање, али таква могуност у овом поступку и не постоји, имајући у виду једностраначки карактер поступка.

Литература и извори

Бојић, Ф. (2018). *Престанак права на социјалну престаџију*, Радно и социјално право. Београд.

Голубовић, В. (2009). *Реформе пензијских система у државама сукцесорима СФРЈ*. Рачуноводство (1/2). Нови Сад. Стр. 52-67.

Dika, M. (2013). *Građansko panično pravo – sudske odluke i sudska nagodba*. Zagreb.

Draškić, M. (2016). *Komentar Porodičnog zakona*. Beograd.

Lucić, N. (2015). *Dokazivanje izvanbračne zajednice – odgovori na neujednačeno zakonodavstvo i sudsku praksu*. Pravni vjesnik. Br. 3-4 (2015). Str. 101-131

Lucić, N. Đuić, D. Muhvić, D. (2020). *Izvanbračna zajednica: analiza međunarodnih i evropskih normi u svrhu stvaranja nacionalnih standarda*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu. Br. 86 (2020). Str. 15-38.

Поњавић, З. Влашковић, В. (2022). *Породично право*. Крагујевац.

Stanković, G. Trgovčević Prokić M. (2021). *Procedure for Establishing the Status of Common-Law Partner*. Legal System in the Period of New Reality. Kosovska Mitrovica.

Стојановић, В. (2018) *Право на породичну пензију инвалидног детета*. Радно и социјално право. Бр. 1 (2018). Београд. Стр. 207-227.

Закон о здравственом осигурању. *Сл. гласник РС*. 25.2019.

Закон о наслеђивању. *Сл. гласник РС*, 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

Закон о облигационим односима. *Сл. лист СФРЈ*. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, 31/93, *Сл. лист СЦГ*, 1/2003 – Уставна повеља и *Сл. гласник РС* 18/2020.

Закон о основним правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и породица палих бораца. *Сл. гласник РС*. 18/2020.

Закон о парничном поступки. *Сл. гласник РС*. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.

Закон о пензијском и инвалидском осигурању. *Сл. гласник РС*. Бр. 34.2003, 64.2004-одлука УС, 84.2004 - др. закон. 85.2005. 101.2005 - др. закон. 63.2006 - одлука УС. 5.2009, 107. 2009, 101.2010, 93.2012, 62.2013, 108.2013, 75.2014, 142.2014, 73.2018, 46.2019 - одлука УС, 86.2019, 62.2021, 125.2022 и 138.2022.

Закон о правима пацијената. *Сл. гласник РС*. 45/2013 и 25/2019 – др. закон.

Закон о рехабилитацији. *Сл. гласник РС*, 92/2011.

Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава. *Сл. гласник РС*. бр. 101./2013.

Obiteljski zakon. *Narodne novine*, 103/2015, 98/2019, 47/2020.

Породични закон. *Сл. гласник РС*. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

Устав Републике Србије. *Сл. гласник РС*. Бр. 98/2006 и 115/2021.

МВ v Secretary of State for Work and Pensions (С-451/16 од 26.6.2018. године)

Пресуда Врховног суда Хрватске, Рев. 2086/85 од 5.12.1985.

Пресуда Управног суда, 9У 12706/2015. 22.11.2017. године.

Пресуда Управног суда, 8У 12244/2011. 30.7.2013. године.

Решење Вишег суда у Пожаревцу, Р 127/2016. 27.10.2016. године.

Решење Основног суда у Нишу, 1 Р 2 – 185/21.25.1.2021. године.

*Prof. Goran Obradović, LL.D.,
Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš
Prof. Anđelija Tasić, LL.D.,
Associate Professor,
Faculty of Law, University of Niš*

**THE EXERCISE AND PROTECTION OF THE RIGHT TO A
SURVIVOR'S PENSION IN EXTRAMARITAL RELATIONS, OR
WHAT HAS THE LEGISLATOR FAILED TO DISCLOSE?**

Summary

The amendments to the Pension and Disability Insurance Act, enacted at the end of 2019, envisage that the right to a family pension can also be exercised by the surviving extramarital partner. Thus, extramarital partners have been equated (for the first time) with spouses in matrimonial relations. In order to be entitled to a survivor's pension, both spouses and extramarital partners must inter alia spend at least three years in marriage or extramarital union, or have a child together. The existence of an extramarital union is determined in a non-litigious proceeding. Although this statutory specification of the constitutional norm on the equality of marriage and extramarital union is praiseworthy, the authors point out that the new legal provision raises a number of issues. The situation is indisputable if a man and a woman were in an exclusive extramarital relationship that lasted for a long time, and particularly if they have at least one child together. However, in the event that one of them was in a parallel extramarital union with another person, or if the condition of gender differentiation does not exist or has ceased to exist, it raises the question how the existence of an extramarital union will be proven in non-litigious proceedings. The authors examine whether the existing legal framework provides for achieving the goal of the provision envisaged in the Pension and Disability Insurance Act, and how possible abuses of this right can be prevented in order to protect the conscientious (bona fides) users acting in good faith.

Although the Serbian legislator finally decided to fully equalize marital and non-marital unions in terms of exercising the right to a family pension, we believe that the existing solution needs to be improved in order to avoid confusion in practice and prevent possible abuses. Only the nominal introduction of the provision on the equality of married and non-marital partners with reference to the non-litigation procedure has already opened a number of questions in practice. In this paper, we point to some issues concerning the method of determining the quality of an extramarital union and the competition between two extramarital unions. An innovative solution, which would represent not only a concretization of the constitutional

provision but also a qualitative contribution to the pension and disability insurance system, calls for amending the existing solution in the Pension and Disability Insurance Act, detailed regulation of the procedure for determining the existence of extramarital union as a named procedure in the Non-litigation Procedure Act, and the introspection what the legislator actually wants for and from an extramarital partner. Although it sounds like a serious task, the importance of an institution such as extramarital union certainly deserves not such an approach.

Keywords: *extramarital union, survivor's pension, Pension and Disability Insurance, non-litigious procedure, marriage impediments.*